

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod virtutes cardinales in patria remanebunt, sed secundum actus quos habent in fine suo, ut in 5 lib., dist. 55, qu. 1, art. 4, in corp., dictum est; et ideo cum poenitentia virtus, sit pars iustitiae, quae est habitus cardinalis, quemcumque habet habitum poenitentiae in hac vita, habebit in futura; sed non habebit eundem actum quem nunc habet, sed alium, scilicet gratias agere Deo pro misericordia relaxante peccata.

Ad primum ergo dicendum, quod illa auctoritas probat quod non habent eundem actum quem hic habet poenitentia; et hoc concedimus.

Ad secundum dicendum, quod Christus non potuit peccare, ut in 5 lib., dist. 12, qu. 2, art. 1, dictum est; et ideo materia huius virtutis non competit sibi nec actu nec potentia; et propter hoc non est simile de ipso et de aliis.

Ad tertium dicendum, quod poenitere, proprie loquendo, prout dicit actum poenitentiae qui nunc est, non erit in patria; nec tamen habitus frustra erit, quia alium actum habebit.

Quartum concedimus.

Sed quia quinta ratio probat quod etiam idem actus poenitentiae erit in patria qui modo est; ideo dicendum ad quintum, quod voluntas nostra in patria erit omnino conformis voluntati Dei; unde sicut Deus voluntate antecedente vult omnia esse bona et per consequens nihil esse mali, non autem voluntate consequente; ita etiam est de beatis; et talis voluntas improprie dicitur ab illo sancto Patre poenitentia.

Solutio IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod poenitentia in nobis dupliciter accipitur. Uno modo secundum quod est passio; sic enim nihil aliud est quam dolor vel tristitia de malo commisso. Et quamvis secundum quod est passio, non sit nisi in concupiscibili, tamen aliquis voluntatis actus similitudinarie poenitentia dicitur, quo quidem detestatur quod facit; sicut etiam timor et aliae passionis dantur in intellectivo appetitu, ut in 3 lib., dist. 26, qu. 1, art. 3 dictum est. Alio modo accipitur secundum quod est virtus; et hoc modo detestari malum commissum cum emendationis proposito et intentione expiandi, vel Deum placandi de offensa commissa, est actus eius. Detestatio autem mali competit alicui secundum quod habet ordinem naturalem ad bonum. Et quia in nulla creatura talis inclinatio totaliter tollitur; ideo etiam in damnatis talis detestatio manet, et per consequens poenitentia passio, vel similis ei, ut dicitur Sap. 3, 5: *Intra se gementes, et poenitentiam agentes*. Et haec quidem poenitentia, cum non sit habitus, sed passio vel actus, nullo modo in beatis Angelis esse potest, in quibus peccata commissa non praecesserunt; sed in malis angelis est, cum sit eadem ratio de ipsis et de animabus damnatorum; quia secundum Damascenum (de Fide orth., lib. 2, cap. 4), quod est homini mors, hoc est angelis casus. Sed peccatum angeli est irremissibile, ut in 2 lib., dist. 7, qu. 1, art. 2, dictum est. Et quia peccatum, ut est remissibile vel expiabile, est propria materia istius virtutis quae poenitentia dicitur; ideo cum materia non possit esse competere, non adest eis potentia exeundi in actu; et ideo nec habitus eis convenit; et ideo angeli susceptivi poenitentiae virtutis esse non possunt.

Ad primum ergo dicendum, quod ex timore in

eis generatur aliquis poenitentiae motus, sed non quae sit virtus.

Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod quidquid in eis est naturale, totum est bonum, et ad bonum inclinans; sed liberum arbitrium in eis est in malitia obstinatum. Et quia motus virtutis et vitii non consequitur inclinationem naturae, sed magis motum liberi arbitrii; ideo non oportet quod quamvis naturaliter inclinatur ad bonum, motus virtutis in eis sit, vel esse possit.

Ad quartum dicendum, quod non est eadem ratio de Angelis sanctis et animabus sanctis; quia in animabus sanctis praecessit vel praecedere potuit peccatum remissibile, non autem in Angelis; et ita, quamvis sint similes quantum ad statum praesentem, non tamen quantum ad statum praeteritum, quem poenitentia respicit directe.

ARTICULUS IV.

Utrum de ratione verae poenitentiae sit quod usque in finem vitae continuetur. — (3 p., qu. 84, art. 8, 9, 10.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod de ratione verae poenitentiae sit quod usque in finem vitae continuetur. Poenitentia enim est quasi quaedam recompensatio Deo facta pro offensa commissa. Sed offensa fuit infinita; unde aeterna poena debetur pro peccato mortali. Ergo et poenitentia delens hanc culpam, ad hoc quod sit vera, oportet quod usque in finem duret.

2. Praeterea, nihil destruit nisi a fortiori se. Sed poenitentia est fortius quam peccatum, quia expellit ipsum. Cum ergo vera poenitentia non possit discontinuari nisi per peccatum, videtur quod si fuerit vera, nullo modo a statu poenitentiae quis cadere possit.

3. Praeterea, facilis est peccatum impedire ne fiat, quam peccatum factum destruere. Sed poenitentia destruit peccatum factum. Ergo multo fortius impedit ne aliquod peccatum committatur; et sic idem quod prius.

Sed contra, baptismus est efficacius sacramentum quam poenitentia, qui etiam totaliter poenam tollit. Sed gratia baptismalis tollitur per peccatum sequens. Ergo multo fortius poenitentia.

Praeterea, nulla virtus potest remanere sine caritate; et ea habita, omnes habentur. Sed caritatem semel habitam contingit amitti, ut in 5 lib., dist. 55, qu. 1, art. 1, dictum est. Ergo et poenitentiam.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod necesse sit dolorem poenitentiae per gaudium interrumpi. Gaudium enim et dolor sunt affectiones contrariae. Sed contraria non sunt nata esse in eodem. Ergo, cum oportet poenitentem aliquando de sua poenitentia gaudere, ut in littera dicitur; oportet quod dolor per illud gaudium interrumpatur.

2. Praeterea, sicut mali dolent de suo gaudio, ita boni gaudent de suo dolore. Sed Philosophus in 9 Ethic. (cap. 4) dicit, quod mali de hoc quod delectati sunt, postmodum dolent; quod non potest esse simul dum delectantur. Ergo nec boni simul cum dolent, possunt gaudere de hoc quod dolent.

3. Praeterea, si dicitur quod dolor est causa gaudii, et sic possunt esse simul; contra. Contrarium non est causa sui contrarii. Sed dolor est contrarium gaudii. Ergo non potest esse causa ipsius.

Sed contra, Galat. 5, super illud: *Fructus autem Spiritus*, dicit Glossa interlinealis quod virtutes fructus dicuntur, quia suos possessores saneta delectatione delectant. Sed poenitentia est virtus. Ergo in suo actu, qui est dolere, habet delectationem.

Praeterea, secundum Philosophum in 2 Ethic. (cap. 5), signum generati habitus oportet accipere fientem in opere delectationem. Sed poenitentia est habitus quidam. Ergo actus eius habet delectationem; ergo non interrumpitur per gaudium.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod poenitentia iterari non possit. Sicut enim baptismus habet efficaciam a passione Christi, ita poenitentia, et omnia alia sacramenta. Sed quia passio Christi est una, ideo baptismus iterari non potest. Ergo nec poenitentia potest iterari.

2. Praeterea, sicut dicit Gregorius (1) (2 par. Pastoralis curae, cap. 6), facilis veniae incentivum praebet delinquendi. Sed Deus non debet alicui dare peccandi occasionem. Ergo non debet dare locum poenitentiam iterandi.

3. Praeterea, spiritualis curatio, quae per poenitentiam fit, signatur per corporales curationes, quas Dominus miraculose fecit. Sed in illis curationibus (2) non legitur quod aliquem bis sanaverit. Ergo nec per poenitentiam aliquis bis potest spiritualiter curari.

Sed contra est quod dicitur Eccli. 2, 25: *Secundum magnitudinem eius, sic et misericordia illius cum eo est*. Ergo et misericordia; non ergo coartatur per unam poenitentiam, ut postmodum ad se conversus non pareat.

Praeterea, Matth. 12, dicitur: *Qui peccat in Patrem vel Filium, remittetur ei*. Sed contingit quod post praectam poenitentiam aliquis peccet per infirmitatem, quod est in Patrem peccare; et per ignorantiam, quod est in Filium peccare. Ergo tale peccatum remittitur; ergo poenitentia potest iterari.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem quod opinio ista quae posuit quod nullus homo a vera poenitentia possit exidere, est erronea, et conformis illi quae in 3 lib. posita est, dist. 26, qu. 1, art. 1, quod caritas semel habita non possit amitti. Sed tamen de caritate videbantur magis moveri, considerantes efficaciam eius, ex qua apparebat quod non posset per aliquod peccatum vinci. Sed de poenitentia videbantur moveri, quia ad integritatem poenitentiae requiritur continuatio usque in finem vitae. Sed utrumque frivolum est. Primo, quia quantumcumque aliqua virtus efficaciam habeat, flexibilitatem a libero arbitrio non tollit, dum est in statu viae. Similiter illud quod futurum est, non potest esse de substantia

(1) Eius nomine in Decretis causa 25, quaest. 4, cap. *Est injuncta* referatur olim, indeque sumpsit S. Thomas; non autem praenotatur ex Ambrosio, ex quo vere sumptum est conc. 17 in Psalm. 118, nec occurrit in Gregorio (*Ex edit. P. Nicolai*).

(2) *Al. tentationibus.*

S. Th. Opera omnia. V. 7.

vel de integritate alicujus virtutis, nisi secundum quod est praesens in apprehensione vel in voluntate; quia virtus quantum ad habitum non expectat aliquid in futurum; habitus enim virtutis est de rebus permanentibus, non de successivis; unde totam perfectionem suam habet simul in instanti; quae tota simul in unum actum potest effluere, quia actus sunt similes habitibus, ut dicitur in 5 Ethic. (cap. 2). Et sic quod futurum est, non est de integritate vel essentia ipsius. Unde cum poenitentia sit virtus, et secundum quod est sacramentum, non se extendat ultra actum virtutis; non est de integritate poenitentiae essentiali futuri continuatio, nisi ut sit in proposito; et ideo potest esse vera poenitentia, et tamen ab ea postmodum aliquis excidit.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut offensa habuit infinitatem, ita etiam et unus contritionis actus habet quandam infinitatem, tum ex virtute gratiae quae dat operibus infinitum valorem, ut scilicet per ea homo infinitum bonum mereatur; tum ex merito Christi, quod operatur in omnibus sacramentis, et in omnibus meritis.

Ad secundum dicendum, quod nec poenitentia nec aliqua virtus agit de necessitate, sed ex libertate arbitrii; et ideo quamvis poenitentia sit fortior quam peccatum, et per hoc possit peccatum expellere; tamen homo poenitentiae virtutem habens, potest sponte se peccato subjicere.

Ad tertium dicendum, quod aliquando homo vincitur a debilliori, qui fortiorem vincit, quia non tantam curam adhibet; et similiter poenitens propter negligentiam a peccato nondum commissio (1) vincitur, qui per poenitentiam a peccato commissio liberatus fuit.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod gaudium et tristitia secundum genus sunt contraria; non tamen quodlibet gaudium cuiuslibet tristitiae opponitur, sed ei quae est de eodem. Si autem de contrariis sunt vel de diversis, unum potest esse causa alterius, vel materiale ad ipsum; qui enim de praesentia gaudet, eo ipso sequitur quod de absentia tristatur. Similiter etiam quando de aliquo tristari est nobis utile vel decens, tristitia potest esse materia gaudii. Si ergo gaudium et tristitia directe contraria accipiuntur, sic non possunt simul esse in eodem secundum idem; si autem sint de diversis vel contrariis, sic quidem quantum ad causam suam possunt simul esse, quia potest esse voluntas de uno et voluntas de altero; et similiter si unum sit ratio alterius. Sed quantum ad sensum qui requiritur in utroque, quia gaudium non est sine perceptione convenientis, neque tristitia sine perceptione nocivi, impossibile est quod utrumque simul intense insit; quia anima quando intense occupatur circa unum, retrahitur ab altero; sed imperfecte possunt esse simul; ita tamen quod unum nunc sit perfectius, et aliud postmodum. Dolor autem qui est in poenitentia, est de peccato commissio; unde simul cum hoc non potest esse gaudium de eodem; sed potest esse gaudium de spe veniae, quam per dolorem concepit; vel etiam hoc ipso quod in exhibendo dolorem pro peccatis commissis, facit quod debet; et ideo detestatio peccati commissi, quae est causa doloris, et voluntas detestandi, quae est causa gaudii, sunt simul; volens enim detesta-

(1) *Al. additur liberatus.*

tur. Et quia unum est ratio alterius, ideo anima ad utrumque converti potest simul, in quantum ex eis quodammodo fit unum. Quando autem ex aliquibus duobus fit unum, unum est ut materiale, et alterum ut formale; et ideo anima ad unum illorum convertitur per prius, et ad alterum per posterius; et propter hoc non potest inesse utrumque secundum sui completam rationem, sed quandoque unum, quandoque alterum. Quando enim plene convertitur ad spem veniae vel ad decentiam doloris, tunc gaudium est principaliter, et dolor de peccato ex consequenti: quando autem principaliter convertitur ad peccatum commissum, tunc est e contrario.

Ad primum ergo dicendum, quod dolor de peccato et gaudium de dolore non sunt affectiones contrariae, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod objectum gaudii est aliquid conveniens; sed objectum tristitiae est contrarium nocivum; unde dolor de quo quis gaudet, non est contrarius gaudenti, sed conveniens; sed gaudium de quo quis dolet, est contrarium dolenti; et ideo simul cum quis gaudet, non potest esse dolor de gaudio secundum idem; sed simul cum quis dolet, potest esse gaudium de illo.

Ad tertium dicendum, sicut ad primum.

Solutio III. Ad tertiam questionem dicendum, quod erroneum est dicere quod poenitentia non possit iterari, et misericordiae divinae contrarium. Causa autem quare iteratur, cum baptismus non iteretur, est quadruplex. Prima est, quia poenitentia non imprimit characterem sicut baptismus: character enim indelebilis est. Secunda, quia baptisma est contra morbum non iterabile, scilicet originale peccatum; poenitentia autem contra actuale peccatum, quod iteratur. Tertia causa est, quia baptismus habet totam efficaciam a passione Christi sine actu nostro; et ideo, quia passio est una tantum, et baptismus unus; sed poenitentia etiam requirit actum nostrum, ut prius dictum est; et ideo ratione ejus iterationem suscipit. Quarta, quia baptismus est generatio spiritualis, sed poenitentia est quaedam sanatio spiritualis: semel autem aliquid generatur, sed pluries curari sive sanari potest, quamdiu in hac vita vivit.

Et sic patet solutio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod sicut justus Dominus summe justitiam diligit, ita summe peccatum odit; et ita, quantum ex ipso est, paratus est ipsum destruere semper, dummodo ex parte hominis non remaneat, qui poenitentiam negligit vel contemnit. Nec obstat quod quidam ex hoc sumunt occasionem delinquendi: quia ex contrario sumerent occasionem desperandi, quod esset gravius.

Ad tertium dicendum, quod quamvis non sit scriptum quod idem infirmus frequentius a Domino sit curatus, tamen nec etiam factum negatur; et praeterea hoc occultis fide videmus, quod frequenter homines infirmantur, et divina virtute, quae omnia restaurat, curantur.

ARTICULUS V.

Utrum debeat aliqua poenitentia publicari vel solemnizari.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod non debeat aliqua poenitentia publicari vel solem-

nizari. Quia non licet sacerdoti, etiam metu, peccatum alicujus confiteri, quantumcumque publicum. Sed per poenitentiam solemnem publicatur peccatum. Ergo non debet solemnizari.

2. Praeterea, iudicium debet esse secundum conditionem fori. Sed poenitentia est quoddam iudicium quod in foro occulto agitur. Ergo non debet publicari, sive solemnizari.

3. Praeterea, poenitentia omnes defectus vocat ad perfectum, ut Ambrosius dicit (1) (lib. 3 de Poenit., cap. ult.). Sed solemnizatio facit contrarium, quia poenitentem in multis defectibus innecit: non enim laicus potest post solemnem poenitentiam ad clericatum promoveri, nec clericus ad superiorem ordinem. Ergo poenitentia non est solemnizanda.

Sed contra, poenitentia est quoddam sacramentum. Sed in quolibet sacramento quaedam solemnitas adhibetur. Ergo et in poenitentia adhiberi debet.

Praeterea, medicina debet respondere morbo. Sed peccatum quandoque est publicum, quod multos ad exemplum peccandi trahit. Ergo et poenitentia, quae est medicina ejus, esse debet solemnitas et publica, qua multi aedificentur.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod solemnitas poenitentiae iterari possit. Sacramenta enim quae characterem non imprimunt, cum sua solemnitate iterantur, sicut eucharistia, et extrema unctio, et huiusmodi. Sed poenitentia non imprimit characterem. Ergo eum sua solemnitate debet iterari.

2. Praeterea, poenitentia solemnizatur propter gravitatem et manifestationem peccati. Sed post peractam poenitentiam contingit similia peccata committere, vel etiam graviora. Ergo solemnitas poenitentiae iterum debet adhiberi.

Sed contra, poenitentia solemnitas significat ejectionem primi hominis de paradiso. Sed haec tantum semel est facta. Ergo et poenitentia solemnitas tantum semel debet fieri.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Queritur de ritu solemnitas poenitentiae; et videtur quod mulieribus non sit imponenda. Quia vir, cui imponitur solemnitas poenitentiae, debet comam abicere. Sed hoc non competit mulieri, ut patet 1 Corinth. 11. Ergo non debet agere solemnem poenitentiam.

2. Item, videtur quod clericis sit imponenda. Quia imponitur propter gravitatem delicti. Sed idem peccatum gravius est in clerico quam in laico. Ergo magis debet imponi clerico quam laico.

3. Item, videtur quod a quolibet sacerdote possit imponi. Quia absolvere in foro poenitentiali est ejus qui habet claves. Sed simplex sacerdos habet claves. Ergo potest esse minister huius poenitentiae.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam questionem, quod aliqua poenitentia debet esse publica et solemnitas propter quatuor. Primo, ut peccatum publicum publicam habeat medicinam. Secundo, quia maxima confusio in hoc mundo e-

(1) Nihil tale apud Ambrosium loc. cit. Sed in Hypognostico lib. 5, cap. 9, inter opera Augustini tom. 7 (Ex edit. P. Nicolai).

tiam est dignus qui gravissimum scelus commisit. Tertio, ut sit aliis ad terrorem. Quarto, ut sit ad exemplum poenitendi, ne desperent qui in gravibus peccatis detinentur.

Ad primum ergo dicendum, quod sacerdos non revelat confessionem, talem poenitentiam injungendo, quamvis suspicio oriatur illum aliquid enorme peccatum commisisse: non enim culpa pro certo scitur ex poena: quia quandoque aliquis poenitentiam pro alio facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui ut socium suum ad poenitentiam provocaret, ipse cum eo poenitentiam egit. Si autem sit peccatum publicum, ipse poenitens exequendo poenitentiam, confessionem a se factam manifestat.

Ad secundum dicendum, quod poenitentia solemnitas, quantum ad injunctionem (1) exigit forum occultum: quia sicut occulte quis confitetur, ita occulte ei poenitentia injungitur: sed executio non exigit forum occultum; et hoc non est inconveniens.

Ad tertium dicendum, quod poenitentia quamvis revocet omnes defectus, restituendo in pristinam gratiam, non tamen restituit in pristinam dignitatem; et ideo etiam mulieres post peractam poenitentiam de fornicatione, non velantur, quia dignitatem virginitatis non recuperant; et similiter post publicam poenitentiam peccator non redit ad hanc dignitatem ut possit ad clericatum assumi; et Episcopus talem ordinans, potestate ordinandi privari debet; nisi forte necessitas Ecclesiae exposeat, aut consuetudo: tunc enim dispensative recipitur ad minores ordines, non autem ad sacros ordines. Primo propter dignitatem ordinum istorum. Secundo propter timorem recidivi. Tertio propter scandalum vitandum, quod posset in populo oriri ex memoria praecedentium peccatorum. Quarto, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum ejus fuerit publicum.

Solutio II. Ad secundam questionem dicendum, quod solemnitas poenitentiae iterari non debet, propter tria. Primo ne ex iteratione vilescat. Secundo propter significationem: quia est figura expulsionis hominis de paradiso, quae est semel tantum facta. Tertio, quia solemnizatio est quasi quaedam professio perpetuo poenitentiam conservandi: et ideo iteratio solemnitati resistit. Si tamen postmodum peccaverit, non clauditur ei locus poenitentiae; sed poenitentia solemnitas iterum ei injungenda non est.

Ad primum ergo dicendum, quod in illis sacramentis in quibus solemnitas iteratur, iteratio solemnitati non repugnat, ut est in proposito: et ideo non est simile.

Ad secundum dicendum, quod quamvis ratione criminis deberetur sibi eadem poenitentia, tamen solemnitas iteratio non competit propter praedictas causas.

Solutio III. Ad tertiam questionem dicendum, quod omnis solemnitas poenitentiae est publica, sed non convertitur. Poenitentia enim solemnitas hoc modo fit. In capite quadragesimae tales poenitentes praesentant se cum presbyteris suis Episcopo civitatis ante fores Ecclesiae, saeco induti, nudis pedibus, vultibus demissis, coma deposita; et eis in Ecclesia introductis Episcopus cum omni clero septem Psalmos poenitentiales dicit, et postmodum eis manum imponit, aquam benedictam spargit, et cinerem ca-

pitibus imponit, cilicio colla eorum operit, et denuntiat eis lacrymabiliter, quod sicut Adam ejectus est à paradiso, ita ipsi de Ecclesia ejectionitur; et jubet ministris ut eos ab Ecclesia pellant, clero eos sequente (1) eum hoc responsorio: *In sudore vultus tui reseraris pane tuo etc.* In coena autem Domini quolibet anno a suis presbyteris in Ecclesiam reducuntur, et erunt ibi usque ad octavas paschae; ita tamen quod non communicabunt, nec pacem accipient; et sic fiat quolibet anno quousque aditus Ecclesiae est eis interdictus. Ultima autem reconciliatio Episcopo reservatur, ad quem solum spectat solemnitas poenitentiae impositio (2). Potest autem imponi viris et mulieribus, sed non clericis propter scandalum. Non autem talis poenitentia debet imponi nisi pro peccato quod totam commoverit urbem. Publica autem est et non solemnitas, quae in facie Ecclesiae fit, sed non cum solemnitate praedicta, sicut peregrinatio pro mundum cum baculo cubitali; et haec potest iterari, et a simplici sacerdote injungi; et potest etiam clerico imponi. Quandoque tamen solemnitas ponitur pro publica; et secundum hoc auctoritates quaedam varie loquuntur de solemnitate.

Ad primum ergo dicendum, quod mulier habet comam in signum subjectionis, non autem vir; et ideo non competit ut in poenitentia mulieri coma deponatur, sicut viro.

Ad secundum dicendum, quod licet in eodem genere peccati clericus plus peccet quam laicus, tamen non injungitur ei poenitentia solemnitas, ne ordo veniat in contemptum; unde non deferitur personae, sed ordini.

Ad tertium dicendum, quod magna peccata indigent majori cautela ad sui curationem; et ideo injunctio poenitentiae solemnitas, quae non nisi pro gravissimis peccatis fit, soli Episcopo reservatur.

QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de effectu poenitentiae; et circa hoc quaeruntur quinque: 1.º utrum poenitentia peccata tollat; 2.º utrum virtutes restituat; 3.º utrum opera praecedentia vivificent; 4.º utrum praedicti effectus sint poenitentiae in quantum est virtus, vel in quantum est sacramentum; 5.º utrum sine poenitentia possit pervenire aliquis peccator ad salutem.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum per poenitentiam semper peccata tollantur.
(3 p., quaest. 85, art. 1, 4 et 5.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod per poenitentiam non semper peccata tollantur. Hebr. 10, 26: *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquatur hostia pro peccato.* Sed in poenitentia homo se offert hostiam Deo. Psalm. 50, 19: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Ergo poenitentia peccata eorum qui prolapsi sunt post notitiam veritatis, non delet.

2. Praeterea, Hebr. 12, super illud: *Non invenit*

(1) *Al.* persequente.

(2) Haec sumpta sunt ex Decretis dist. 4, cap. *In capite quadragesimae*, et cap. *Poenitentes*, et ex causa 26, quaest. 6 et 7, cap. *Si quis*, et *Qui recedant*, et *De his vero* (Ex edit. P. Nicolai).

(1) *Al.* perperam non exigit, et mox exigit. Nicolai hic non exit, et mox exit.

poenitentiae locum, inquit Glossa interlineali: *Idest, veniae locum et benedictionis per poenitentiam. Ergo poenitentia non semper tollit praeterita peccata.*

5. Praeterea, 2 Machab. 9, 15, dicitur de Antiocho: *Orabat seclustus Deum, a quo non esset misericordiam consecutus. Ergo cum ipse poeniteret de malis commissis, videtur quod non semper poenitentia peccata praecedentia delet.*

4. Praeterea, peccatum commissum est quodammodo infinitum, inquantum est offensa Dei. Sed actus nostri sunt finiti. Cum ergo finitum non possit in infinitum, videtur quod poenitentia non possit delere peccatum commissum.

Sed contra, Lucae 3, 52: *Non veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam.* Sed inutilis esset ista vocatio poenitentibus, nisi veniam de peccato largiretur. Ergo poenitentia peccata delet.

Praeterea, maior est misericordia Dei quam iniquitas hominis; unde reprehenditur ille qui dixit (Gen. 4, 15): *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Sed poenitentia misericordiae Dei immititur. Ergo omnia peccata, quantumque sint, delet.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod etiam totaliter reatum tollat. Bonum enim est efficacius ad agendum quam malum, quia malum non agit nisi in virtute boni, ut Dionysius dicit (de divinis nominibus, cap. 4, post med.). Sed per unum actum peccati homo et culpam et reatum incurrit.

2. Praeterea, Deus non plus exigit in poena quam erat in culpa. Sed maior dolor est in contritione de peccato quam fuerit in peccando delectatio: quia quantitas doloris de peccato est secundum quantitatem amoris Dei, qui est maior quam omnis cupiditas rei temporalis, ut dicit Glossa (1) super illud Psalm. 118: *Dilexi mandata tua super aurum et topazion.* Ergo non exigit pro peccato aliam poenam quam illam quae est in contritione; et sic poenitentia a toto reatu absolvit.

3. Praeterea, magis valet ad removendum peccatum poena propria adjuncta alienae, quam aliena poena tantum. Sed in baptismo non est aliqua poena propria, sed tantum virtute poenae Christi omnia peccata delet et quantum ad culpam et quantum ad reatum. Ergo et poenitentia, in qua cum poena Christi adiungitur poena propria, totus reatus auferri debet.

Sed contra, poena non iungitur nisi ei qui est debitor poenae. Sed poenitentia non est causa omnium aliarum virtutum; alias esset nobilior aliis virtutibus, quia causa praecedens effectui. Ergo poenitentia non restituit virtutes.

5. Praeterea, quod non est, non potest aliquid restituere; et quod habetur, non potest restitui, sicut neque quod est, fieri. Sed poenitentia non prius quam omnes virtutes habetur, quia omnes virtutes simul infunduntur. Ergo non potest poenitentia virtutes restituere.

4. Praeterea, habitus virtutis non manet cum habitu vitii; quia contraria non sunt simul in eodem. Sed post contritionem adhuc manet habitus vitii, quod patet ex inclinatione ad pristinos actus. Ergo poenitentia non statim omnes virtutes restituit.

3. Praeterea, nullus habet virtutem nisi qui sine difficultate et cum delectatione operatur ea quae sunt virtutis. Sed post primam contritionem

(1) Ex Augustino sumpta aequaliter, non expresse; sed expressus quodammodo super illud: *Donum mihi lex oris tui* (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Al. ad expeditum, et ad profectum. *Fu*: te, quod est expeditus ad profectum.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod per poenitentiam etiam reliquiae peccati actualis tollantur, sicut pronitas ad malum, habitudo, et huiusmodi. Quia in generatione naturali non solum tollitur forma contraria, sed etiam dispositiones ad formam illam. Sed gratia quae per poenitentiam datur, est potentior quam forma naturalis. Ergo non solum tollit culpam, sed etiam huiusmodi reliquias, quae sunt dispositio ad culpam.

2. Praeterea, sicut gratia est in essentia animae, ita virtus in potentia. Sed poenitentia restituit gratiam et virtutes, ut dicitur. Ergo sicut per gratiam auferit culpam ab anima ipsa, ita et per virtutes auferit reliquias a potentiis.

Sed contra, baptismus est efficacior ad removendum peccatum quam poenitentia. Sed baptismus non removet peccati reliquias. Ergo nec poenitentia.

Solutio 1. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod poenitentia potest considerari inquantum est sacramentum, et inquantum est virtus; et utroque modo ad remissionem peccatorum aliquo modo operatur. Secundum enim quod est novae legis sacramentum, gratia in ea datur ad defectum illum sanandum contra quem inducta est, scilicet ad dimissionem culpae actualis. Operatur etiam ad dimissionem peccati, inquantum est virtus, speciali modo prae aliis virtutibus (1). Quia secundum omnem virtutem formatam ex parte habitus peccata dimittuntur ratione gratiae, quae cum ea infunditur; sed hoc est formaliter remittere: sed poenitentia ex ratione sui actus habet quod per eam peccata dimittantur, secundum quod peccata commissum sunt materia actus eius. Cum enim peccatum ex hoc remitti dicitur vel retineri, quod habet rationem offensae; illud quod offensam auferit, peccatum tollit. Cum autem offensa, inquantum huiusmodi, sit inaequalitas quaedam, qua unus alii subtrahit quod debitum erat, actu illius virtutis peccatum remittitur quae inaequalitatem praedictam ad aequalitatem reducit. Hoc autem facit poenitentia, ut ex dictis patet, quae in recompensatione divinae offensae spiritum Deo contribulatum offert; et ideo poenitentiae etiam ex parte actus sui competit peccatum tollere; et hoc est efficienter; et non solum formaliter, per poenitentiam peccata dimitti.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus loquitur ibi de hostia quae universaliter pro peccatis totius mundi oblata est, scilicet Christo, quae est unica et singularis; nec iterum pro peccatis delectis offertur; sed unica sua oblatione valet ad hoc quod per poenitentiam, et alia sacramenta omnia peccata possint dimitti.

Ad secundum dicendum, quod ideo Esau, de quo Apostolus loquitur (Hebr. 12), locum veniae non invenit, quia non vere poenituit, etsi lacrymas exterius emisit: quod patet ex hoc quod dixit (Gen. 37, 41): *Veniet dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum.*

Et similiter dicendum, ad tertium de Antiocho, qui vere non poenituit interius, quamvis exterius verba poenitentiae proferret magis propter infirmitatem corporis quam propter offensam Dei vitandam.

Ad quartum dicendum, quod offensa infinita

(1) Al. interseritur facit remissionem peccatorum.

est ex parte aversionis, sed non ex parte conversionis; et similiter etiam actus poenitentiae habet infinitatem ex parte gratiae, quae est Dei similitudo, et in virtute divinae misericordiae operans, quae infinita est, quamvis ex parte actus nostri sit finita. Habet etiam efficaciam ex virtute passionis Christi, quae infiniti valoris quodammodo est, inquantum fuit passio Dei et hominis.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod secundum Philosophum in 5 Ethic. (cap. 4 vel 6, et lib. 7, cap. 10), tam iustitia quam amicitia in aequalitate quadam consistit. Qui ergo aliquid offendit, contra aequalitatem amicitiae peccat, inquantum affectum debitum non impendit; et contra aequalitatem iustitiae, inquantum rem debitam subtrahit. Et sicut haec duo in offensa quandoque dividuntur, ita etiam in recompensatione separantur; sicut quando poena per violentiam offendenti inferitur, fit recompensatio quantum ad iustitiam, sed non quantum ad amicitiam. Similiter quando offendens offensam verbis placat, nondum re subtracta restituta, fit recompensatio amicitiae, sed non iustitiae. Peccator ergo per effectum peccati amicitiam Dei violavit, et per obedientiam divinae legis honorem debitum Deo subtrahit; et ex primo amittit gratiam et incurrit offensam; ex secundo meretur poenam, ut ab eo qui per inobedientiam subtrahit, subtrahatur per poenam; et hoc poenae meritum rebus dicitur; et ideo per poenitentiam, qua homo se Deo supponit, peccata praeterita detestando cum emendationis proposito, remittitur quidem peccatum quantum ad offensam, sed non oportet quod remittatur quantum ad totum reatum nisi poena iam soluta; et sic per poenitentiam non simul cum culpae dimissione (1) totus etiam reatus dimittitur.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut quod est perfectum, est efficacius ad agendum quam imperfectum; ita quod est perfectum, est difficilius ad faciendum; unde sicut bonum est efficacius ad agendum quam malum, ita difficilius est ad constituendum quam malum. In hoc ergo efficacior apparet actio boni quam actio mali, quod actio mali nunquam terminatur ad malum quod non habet admixtum bonum; sed actio boni terminatur ad bonum quandoque cui non admiscetur malum. Non tamen oportet quod, si aliquid malum per unum actum malum incurritur, per unum actum bonum opposita bona reparentur.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in 3 Ethic. (cap. 8 vel 9), in recompensatione iniuriae iustitia commutativa non semper aequalem quantitatem absolute in poena infert ei qui in culpa fuit; non enim si aliquis percussit Principem, oportet ipsum solum repercuti, sed etiam gravius pumiri. Inferit tamen aequalem poenam habitam prius comparatione ad personam in quam culpa commissa fuit. Et ideo, cum per poenitentiam homo de seipso iustitiam Deo faciat, non sufficit tantus dolor in poenitentia quanta fuit delectatio in culpa; quia illa delectatio in injuriam Dei fuit, inquantum Deo praetermisso homo delectationi se subdidit ad peccandum.

Ad tertium dicendum, quod baptismus est spiritualis regeneratio; et quia non potest esse generatio unius nisi per corruptionem alterius, ideo oportet quod in baptismo quidquid ad praecedentem vitam pertinebat, totum aboleatur, scilicet et culpa et reatus, nisi sit defectus ex parte recipientis. Sed poenitentia non est regeneratio, sed magis reparatio vitae prius habitae; et ideo non est similis ratio.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod sicut poenitentia non tollit totaliter reatum per quemlibet actum primum (1), sed tunc tollit quando ad perfectum perducitur secundum omnes poenitentiae partes; ita etiam non oportet quod per primum poenitentiae actum omnes defectus ex peccato actuali consecuti, qui dicuntur reliquiae, reparentur; sed poenitentia iam perfecta quantum ad omnes sui partes, reliquiae etiam tolluntur peccati actualis.

Ad primum ergo dicendum, quod poenitentia non comparatur generationi, sed magis sanationi; quia per poenitentiam homini non datur nova vita, sed in pristinam vitam reparatur. In sanatione autem hoc videmus accidere, quod sanitate restituta adhuc reliquiae, aliquae morbi manent ante perfectam sanitatis restitutionem; ita etiam ante completam poenitentiam reliquiae actualis peccati manent.

Ad secundum dicendum, quod peccatum per actum potiarum commissum est; et ideo in ipsis potentis praeter privationem virtutum alii etiam defectus ex peccato causantur, sed non in essentia animae, praeter defectum gratiae; et ideo non oportet quod si per adventum gratiae ad essentiam animae, macula, quae nihil aliud erat quam gratiae privatio, tollitur, etiam a potentis omnes alii defectus tollantur.

ARTICULUS II.

Utrum per poenitentiam virtutes restituantur.
(5 p., qt. 89, art. 1.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod per poenitentiam virtutes non restituantur. Virtutes enim de quibus loquimur, non causantur ex actibus nostris; quia secundum Augustinum (lib. 1 de lib. Arb., capitulum 18 et 19), Deus eas in nobis sine nobis operatur. Sed poenitentia in actu nostro consistit. Ergo per poenitentiam virtutes non restituantur.

2. Praeterea, nihil restituit virtutem nisi quod est causa virtutis, sicut restituentia sanitatem sunt causa sanitatis. Sed poenitentia non est causa omnium aliarum virtutum; alias esset nobilior aliis virtutibus, quia causa praecedens effectui. Ergo poenitentia non restituit virtutes.

3. Praeterea, quod non est, non potest aliquid restituere; et quod habetur, non potest restitui, sicut neque quod est, fieri. Sed poenitentia non prius quam omnes virtutes habetur, quia omnes virtutes simul infunduntur. Ergo non potest poenitentia virtutes restituere.

4. Praeterea, habitus virtutis non manet cum habitu vitii; quia contraria non sunt simul in eodem. Sed post contritionem adhuc manet habitus vitii, quod patet ex inclinatione ad pristinos actus. Ergo poenitentia non statim omnes virtutes restituit.

3. Praeterea, nullus habet virtutem nisi qui sine difficultate et cum delectatione operatur ea quae sunt virtutis. Sed post primam contritionem

(1) Al. additur commissum.

(1) Al. dimensio.

etiamsi sit vera, adhuc remanet difficultas ad opera virtutis agenda. Ergo virtutes per primum actum poenitentiae non restituuntur.

Sed contra est quod Ambrosius dicit (1) (lib. 2 de Poenit., cap. 1), quod poenitentia res optima est, quae omnes defectus revocat ad perfectum. Sed hoc non esset, nisi virtutes amissas restitueret. Ergo per poenitentiam virtutes restituuntur.

Praeterea, effectus poenitentiae est justificatio, ut infra dicitur. Sed iustitia generalis, ex qua aliquis justificari dicitur, omnes virtutes includit, ut dicit Glossa (2) super illud Psalm. 118: *Feci iudicium et iustitiam*. Ergo omnes virtutes per poenitentiam restaurantur.

Praeterea, non remittitur peccatum sine gratia. Sed per poenitentiam peccatum dimittitur. Ergo gratia restituitur. Sed simul cum gratia omnes virtutes infunduntur. Ergo poenitentia omnes virtutes restituit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod gratia et virtutes in anima causantur ex influentia divini luminis; quae quidem influentia impeditur per peccatum, quod animam a Deo avertit, sicut nubes interposita inter nos et solem, radium ejus a nobis prohibet. Unde dicitur Isaia 59, 2: *Peccata nostra dividerunt inter nos et Deum nostrum*. Et quia per poenitentiam peccata dimittantur, ut dictum est, in primo poenitentiae actu quantum ad offensam; ideo sicut ventus auferens nubem, nobis lumen solis restituit, ita poenitentia tamquam removens prohibens, gratiam gratum facientem et omnes virtutes nobis restituit.

Ad primum ergo dicendum, quod solus Deus est per se causa gratiae et virtutum infusarum in nobis; sed nihil prohibet etiam actus nostros esse causas per accidens, sicut removens prohibens, sicut sunt causae etiam gratiae baptismalis, in quantum prohibent fictionem; et hoc modo per poenitentiam virtutes restituuntur.

Ad secundum dicendum, quod causa per accidens non oportet quod sit nobilior effectu, sed solum causa per se. Poenitentiam autem causam per accidens posuimus virtutum, per hoc quod est removens prohibens, scilicet peccata.

Ad tertium dicendum, quod sicut in eodem instanti in quo obstaculum luminis primo remotum est, lumen consequitur, et tamen remotio obstaculi est causa illuminationis; ita in eodem instanti in quo est actus poenitentiae, peccatum auferitur, et virtus restituitur; et tamen nihil prohibet per poenitentiam virtutes restitui.

Ad quartum dicendum, quod, sicut in 3 lib., dist. 53, qu. 1, art. 2, quaestione 4, dictum est, virtus infusa et acquisita non sunt ejusdem speciei; unde cum habitus ex frequentia operum peccati generatus virtuti acquisitae contrarius sit, non contrariatur directe virtuti infusae, quae habet oppositionem ad peccatum ex parte illa qua est offensiva Dei; unde non oportet quod statim virtutibus infusis restituitur, habitus vitiorum totaliter tollantur, quamvis impediatur, et etiam diminuatur.

Ad quintum dicendum, quod facilitas operandi opera virtutum potest esse ex duobus; scilicet ex consuetudine praecedente; et hanc facilitatem non

(1) Vel potius auctor Hypognostici lib. 5, inter opera Augustini (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Ex Augustino sumpta (Ex edit. P. Nicolai).

tribuit virtus infusa statim in sui principio: et iterum ex forti inhaesione ad objectum virtutis; et hanc est invenire in virtute infusa statim in sui principio.

ARTICULUS III.

Utrum per poenitentiam etiam bona opera in statu peccati mortalis facta ad vitam reputentur. — (Ubi supra, art. 3.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod per poenitentiam etiam bona opera prius in statu peccati mortalis facta ad vitam reputentur. Dicit enim Adamantius (Origenes scilicet hom. 10), supra Josue: *Sunt in Ecclesia credentes quidam, et acquiescentes divinis praeceptis, erga servos Dei religiosi et officiosi, et ad ornatum Ecclesiae vel ministerium satis prompti; sed in conversatione propria obscenis vitis involuti, nec omnino deponentes veterem hominem cum actibus suis, nihil adhibent emendationis morum et innovationis. In istis ergo Christus salutem concedit; sed quamdam insaniam notam non evadent*. Sed magis videtur quod eis qui per poenitentiam emendationem adhibent, illa opera bona valeant ad salutem. Ergo poenitentia opera sine caritate facta vivificat ad salutem.

2. Praeterea, plus appropinquat caritati et gratiae bonum ex genere et bonum virtutis moralis, quam bonum naturale. Sed gratia sequens per poenitentiam restituta, naturalia perficit, et secundum quosdam ipsa naturalia gratuita fiunt. Ergo multo fortius bona ex genere, vel ex circumstantia, aut etiam actus virtutis acquisitae, sine caritate facta, per poenitentiam vivificantur, ut prosint ad vitam.

3. Praeterea, remota causa, removetur effectus. Sed causa quare illa opera non valeant ad vitam erat caritatis defectus et gratiae. Ergo cum poenitentia caritatem et gratiam et omnes virtutes restituit, etiam opera bona sine caritate facta vivificabit.

Sed contra, ante vivum non generatur aliquid vivum, vel habens potentiam ad vitam. Sed homo sine caritate non vivit spirituali vita. Ergo non potest aliquid opus facere spiritualiter vivum; sed est mortuum, non habens potentiam ad vitam; et ita non est vivificabile.

Praeterea, omnia vivificabilia sunt aliquo modo meritoria, quia ad minus in potentia. Si ergo opera extra caritatem facta possent aliquo modo vivificari, aliqui sine caritate posset aliquo modo mereri vitam aeternam; quod falsum est.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod opera in caritate facta per peccatum sequens mortificari non possint. Quia quod non est, non potest mortificari. Sed opera quae in caritate facta fuerant, transeunt, et post peccatum sequens non sunt. Ergo non possunt mortificari.

2. Praeterea, poena non debet excedere culpam. Sed in aliquo qui multa bona facit ex maxima caritate, poena culpam excederet, si per unum peccatum mortale parvum, forte ex surreptione factum, omnia bona praecedentia perderet. Ergo peccatum sequens non mortificat omnia bona prius in caritate facta.

3. Praeterea, illud quod est mortuum, non potest actum vitae habere respectu alienius. Sed opera in caritate facta etiam post peccatum facientis, actum vitae habent in aliis sanctis; unde dicitur Apocal. 2, unus alterius coronam accipere. Ergo peccatum sequens bona praecedentia non mortificat.

Sed contra est quod dicitur Ezech. 18, 24: *Si averterit se justus a iustitia sua, omnium quae operatus est, non recordabor amplius*.

Praeterea, vita operum ex vita operantis dependet. Sed per peccatum mortale ille qui prius opera fecerat in caritate, mortificatur. Ergo et opera ab ipso facta mortificantur.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod opera mortificata per peccatum, per poenitentiam non vivificentur. Hugo de Sancto Victore dicit (lib. 2 de Sacram., part. 14, cap. 4), quod nemo debet in spe correctionis peccare; quia quod semel amittitur, ipsum amplius non recuperatur. Sed opera in caritate facta, sunt per peccatum amissa, ut dictum est. Ergo non possunt amplius per poenitentiam recuperari.

2. Praeterea, nihil vivificatur nisi quod natum est habere vitam. Sed vita non est operum, sed opera facientis. Ergo opera non possunt vivificari per poenitentiam.

3. Praeterea, quod non est, non potest vivificari. Sed opera mortificata, non sunt. Ergo non possunt vivificari per poenitentiam.

4. Praeterea, illud quod moritur, non solum cadit a vita, sed etiam a potentia vitae; quia principia vitae corrumpuntur, sine quibus non est potentia ad vitam. Sed opera praecedentia in caritate facta, sunt per peccatum sequens mortificata. Ergo non manet in eis potentia ad vitam; et sic non possunt iterum vivificari.

Sed contra, Joel. 2, super illud: *Reddam vobis, dicit Glossa (interlinealis): Non patiar perire ubertatem quam cum perturbationibus animi amisistis*. Sed ubertas illa fuit multitudo bonorum operum. Ergo illa per poenitentiam restituuntur.

Praeterea, poenitentia revocat omnes defectus ad perfectum, ut dictum est, art. praec. Sed hoc non esset, nisi opera mortificata restitueret ad vitam. Ergo per poenitentiam vivificantur.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod poenitentia de ratione sui ordinatur ad remotionem mali. Unde quod aliqua bona per poenitentiam restituuntur, hoc non est nisi per accidens, in quantum removet prohibens, ut dictum est. Causa autem quae est removens prohibens, exigit causam per se aliquam respectu effectus, cuius ipsa est causa per accidens. Vivificationis autem operum extra caritatem factorum non potest poni aliqua causa per se; quia vita operum ex vita operantis dependet; et ideo a gratia vel caritate habent opera quod vivunt. Gratia autem vel caritas quam poenitentia restituit, non potest operibus praecedentibus vitam conferre; quia habitus non format actum nisi qui ab eo procedit; et ita patet quod per poenitentiam opera extra caritatem facta vivificari non possunt.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Isidorus verba Adamantii ibidem exponere videtur, per salutem intelligitur signum salutis, quod etiam peccatores in sacramentis suscipiunt. Vel dicendum,

quod concedit eis salutem in spe, sed non in re.

Ad secundum dicendum, quod potentiae naturales sunt magis propinque caritati et gratiae quantum ad rem, quam actus virtutum acquisitarum, in quantum sunt subiectum gratiae et caritatis; sed quantum ad similitudinem speciei manifestum est quod est e contrario. Et praeterea, potentiae naturales manent, non autem actus virtutum acquisitarum. Unde illi qui dicebant naturalia fieri gratuita, non intelligebant quantum ad actus qui transeunt, sed quo ad potentias et habitus, qui manent.

Ad tertium dicendum, quod causa quare opera illa sunt mortua, est, quia non sunt a caritate elicta; et ideo causa mortis ab eis non tollitur per poenitentiam, ut dictum est.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod illud proprie vivere apparet quod ex se aliquem motum habet; et inde vitae nomen proprie ad illa omnia trahitur quae ex se habent operationem aliquam sine aliquo principio extra, sicut quae intelligunt et sentiunt, vel moventur vel appetunt vel nutriuntur. Et inde est quod nomen vitae transmittitur ad omnia illa quae habent debitam operationem vel effectum; et illa quae privantur hac, dicuntur mortua; sicut dicimus aquam vivam quae est in impetu surgendi. Proprius autem effectus humanorum operum est quod per ea homo ad ultimum finem humanae vitae perveniat, scilicet beatitudinem; et ideo illa opera hominis proprie vita dicuntur quae hominem ad vitam aeternam perducere possunt; illa autem mortua, quae hoc faciendi potestatem amiserunt, cum prius eam habuerint. Et ideo opera bona ex caritate facta, in eo qui gratiam habet, viva sunt; in eo autem qui gratia caret, opera non ex caritate facta mortua sunt. Opera autem prius ex caritate facta, in eo qui gratiam dimittit, per peccatum mortificata sunt; quia peccatum sequens impedit quod homo per illa opera non possit ad vitam introduci.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut opera peccati transeunt actu, sed manent reatu; ita opera bona in caritate facta, quamvis actu transeant, tamen manent in merendo; et secundum hoc possunt mortificari.

Ad secundum dicendum, quod per ingratitudinem meretur homo accepta beneficia amittere; et ideo per quantumcumque parvum peccatum mortale, quo homo Deo ingratus de beneficiis perceptis fit, omnia bona praecedentia perdit, quantumcumque fuerint ad fructum vitae aeternae; nec propter hoc poena culpam excedit.

Ad tertium dicendum, quod illud quod est in se mortuum, non potest respectu alterius actum vitae habere. Sed accipiendum vivum metaphorice, ut dictum est, nihil prohibet quod in se vivum est, respectu unius esse vivum, et respectu alterius esse mortuum; quia respectu unius habet effectum suum, sed respectu alterius non habet, propter indispositionem ipsius; sicut oculis aegris odiosa est lux, quae pueris est amabilis.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod opera in caritate facta, ut dictum est, etsi transeant actu, manent tamen quantum ad meritum in Dei acceptatione; et secundum quod sic manent, habent efficaciam, quantum in ipsis est, inducendi facientem ad vitam aeternam; et sic dicuntur viva manere. Sed quod hunc effectum in peccatore non habeant, est per accidens, propter peccatum quod

facit peccatorem indispositum ad percipiendum effectum praecedentium meritorum, non autem quod ab ipsis operibus aliquid dematur, cum in suo fieri efficaciam praedictam obtinerint hoc ipso quod ex caritate sunt elicit, quod eis sequens peccatum auferre non potest; et ideo remota indispositione a peccatore per poenitentiam, opera illa praecedentia effectum suum in ipso iterum habere incipiunt; et secundum hoc vivificari dicuntur. Quidam autem dicunt quod non vivificantur per poenitentiam sequentem, quia non manent, ut vivificari possint. Sed eadem ratione posset dici quod nec eis qui in iustitia perseverant, ad vitam praecedentia opera valeant; quia quod non est, non potest aliquid valere.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum Hagonis est intelligendum quantum ad bona amissa, quae nunquam recuperantur, quia tempus amissum non recuperatur; et ideo eius jactura est gravissima, ut Seneca dicit (lib. de brevitate vitae ad Paulinum), non autem loquitur de bonis mortificatis.

Ad secundum dicendum, quod opus dicitur vivum metaphorice, inquantum habet effectum debitum, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod quamvis non maneat actu, manent tamen merito in divina acceptatione; sicut peccata transeunt actu, et manent reatu.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dictum est, opera prius viva non moriuntur in se, sed moriuntur per accidens quod ad iustum; et ideo remoto illo accidente vivificari dicuntur.

ARTICULUS IV.

Utrum praedicti effectus sint poenitentiae inquantum est virtus.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod praedicti effectus non sint poenitentiae inquantum est virtus. Diversorum enim diversi sunt effectus. Sed virtus et gratia differunt, ut in 2 lib., dist. 26, quaest. 1, art. 2, dictum est. Ergo cum remittere peccatum, et alia praedicta, quae poenitentiae attribuuntur, sui effectus gratiae, non erunt effectus poenitentiae inquantum est virtus.

2. Praeterea, quod convenit poenitentiae inquantum est virtus, convenit cuilibet virtuti. Sed remittere peccatum non convenit cuilibet virtuti; quia ad minus virtutibus acquisitis non convenit. Ergo nec poenitentiae convenit inquantum est virtus.

3. Praeterea, poenitentia, secundum quod est virtus, contra fidem dividitur. Sed remissio peccatorum est per virtutem fidei: Act. 13, 9: *Fide purificans corda eorum*. Ergo non est per poenitentiam inquantum est virtus.

4. Praeterea, poenitentia alia et alia ratione est virtus, et sacramentum. Sed remittere peccatum convenit ei inquantum est sacramentum; quia sic est medicina contra morbum peccati ordinata. Ergo non competit ei secundum quod est virtus.

5. Praeterea, poenitentia, inquantum delet peccatum, dicitur vel est secunda tabula respectu baptismi. Sed baptismus liberat a peccato inquantum est sacramentum. Ergo et poenitentia inquantum est sacramentum, non inquantum est virtus.

Sed contra, poenitentia ex actu proprio habet quod a peccato liberet, ut dictum est. Sed ad actum proprium comparatur inquantum est virtus. Ergo inquantum est virtus, peccatum remittit.

Praeterea, oppositum tollitur per suum oppositum. Sed inquantum est virtus, opponitur peccato. Ergo inquantum est virtus, tollit peccatum.

Praeterea, omne peccatum ex voluntate committitur; quia nisi sit voluntarium, non est peccatum, ut Augustinus dicit (lib. 1 Retract., cap. 13). Sed ex eisdem causis aliquid generatur et corrumpitur, ut in 2 Ethic. (cap. 1) dicitur. Ergo oportet quod per voluntatem remittatur. Sed poenitentia habet rationem voluntatis inquantum est virtus. Ergo per eam, inquantum est virtus, peccata remittuntur.

Solutio. Respondendo dicendum, quod in peccato duo possunt considerari; scilicet ipsa inordinatio quae in actu est, et macula quae ex actu inordinato consequitur in anima; et secundum hoc peccatum dupliciter remittitur. Quia enim ex ipsa actus inordinatione homo, quantum in se erat, injuriam Deo faciebat; ideo ex parte illa peccatum remittitur, secundum quod inaequalitas praedicta injuriae ad aequalitatem iustitiae reducitur; quod facit poenitentia, inquantum est virtus quaedam, per suum actum, ut prius dictum est. Sed ex parte maculae peccatum remittitur per gratiam, quae formaliter maculam tollit, sicut albedo nigredinem; et per consequens per alias virtutes gratia formatae. Et quia poenitentia est talis virtus, ideo etiam ipsa formaliter peccatum remittit ex parte habitus; et hoc est quod quidam dicunt, quod remittit peccatum inquantum est gratia. Non enim potest dici gratia nisi inquantum est gratia informata, vel propter similitudinem effectus, ut prius dictum est. Sed ut est sacramentum, etiam ex parte ista efficitur peccatum tollit; quia gratiam tribuit, sicut inducens albedinem auferit nigredinem; et secundum hoc poenitentia, inquantum est sacramentum novae legis, est causa instrumentalis gratiae, ut in 1 dist., qu. 1, art. 4, quaestione 1, dictum est. Deus autem remittit sicut causa gratiae efficiens, et Christus homo sicut causa meritoria gratiae, et sacerdos sicut minister Dei et sacramentorum dispensator. Et quia omnes alii effectus consequuntur ex poenitentia inquantum peccata remittit, ut dictum est, ideo similis est ratio de omnibus illis effectibus poenitentiae.

Ad primum ergo dicendum, quod non eodem modo est effectus gratiae et virtutis, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod non quaelibet virtus est gratia informata, nec quaelibet virtus habet actum ordinatum ad praedictam aequalitatem inter Deum et hominem restituendam, ut dictum est; et ideo non oportet quod quaelibet virtus peccata remittat. Hoc enim poenitentiae convenit non inquantum est virtus simpliciter, sed inquantum est virtus quaedam.

Ad tertium dicendum, quod fides dicitur purificare cor, eo quod primus motus ad justificationem est fidei, et est etiam poenitentiae principium; unde quod est poenitentiae, etiam fidei attribui potest.

Ad quartum dicendum, quod sicut alia ratione poenitentia est virtus et sacramentum; ita et praedictus effectus alio modo competit sibi inquantum est sacramentum, et inquantum est virtus, ut dictum est.

Ad quintum dicendum, quod baptismus remittit peccatum tantum uno modo, quia est tantum sacramentum; sed poenitentia pluribus, quia est virtus et sacramentum.

ARTICULUS V.

Utrum sine poenitentia peccatorum remissionem quis consequi possit etc. — (3 p., qu. 68, art. 2.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod sine poenitentia peccatorum remissionem quis consequi possit, et praedictos effectus omnes; et ita non erit necessaria ad salutem. Super illud Psalm. 123: *Qui seminant in lacrymis, dicit Glossa interlinearis: Noli esse tristis, si adsit tibi bona voluntas, unde melitur pax*. Sed aliquis potest habere bonam voluntatem sine dolore poenitentiae, vel sine actuali consideratione peccatorum suorum praeritorum. Ergo poenitentia non est peccatori necessaria ad salutem.

2. Praeterea, Luc. 7, super illud: *Dimissa sunt ei peccata multa, dicit Glossa Gregorii: Ardor caritatis rubiginem peccatorum in ea consumpsit*. Sed aliquis potest converti in Deum ardentem per caritatem sine hoc quod convertatur ad peccata praerita per poenitentiam. Ergo sine poenitentia potest salutem consequi post peccatum.

3. Praeterea, sicut se habet aversio a Deo ad damnationem, ita conversio ad Deum ad salutem. Sed aversio a Deo sine omni delectatione potest esse causa damnationis. Ergo conversio ad Deum sine omni dolore poenitentiae potest esse causa salutis; et sic idem quod prius.

4. Praeterea, motus fidei, qui praecedat poenitentiam, posset intantum intendi quod sufficienter diserneret ad gratiam habendam. Sed gratia sufficit etiam ad salutem sine operibus. Ergo sine opere poenitentiae peccator posset salutem consequi.

5. Praeterea, in ultimo instanti vitae posset infundi gratia. Sed post ultimum instans non remaneret aliquid instans vitae praesentis, in quo tantum poenitentia potest esse fructifera. Ergo sine omni actu poenitentiae potest homo salutem per gratiam consequi.

Sed contra est quod Augustinus dicit (lib. 30 homiliarum, hom. ult.): *Nemo suae voluntatis arbiter constitutus potest inchoare novam vitam, nisi poeniteat eum veteris vitae*. Sed nullus potest consequi salutem nisi in novitate vitae inveniat. Ergo sine poenitentia nullus salutem consequi potest.

Praeterea, sicut baptismus ordinatur contra originale peccatum, ita poenitentia contra actuale. Sed nemo potest ab originali mundari nisi per baptismum vel susceptum actu, vel proposito saltem. Ergo nec ab actuali sine poenitentia.

Praeterea ab omnibus dicitur quod poenitentia est sacramentum necessitatis. Sed hoc non esset, si sine ea posset esse salus. Ergo etc.

Solutio. Respondendo dicendum, quod manente causa, manet effectus. Causa autem quare aliquis privatur gratia per peccatum, est inaequalitas peccatoris, qua Deum offendit; unde quandiu ista inaequalitas ad aequalitatem non reducitur, non potest privatio gratiae cessare. Hoc autem facit poenitentia per suum actum, ut dictum est supra; unde sine actu poenitentiae peccatori salus esse non potest.

Ad primum ergo dicendum, quod bona voluntas, quae ad pacem merendam sufficiat, sine poenitentia esse non potest, quia non est ad aequalitatem reducta; et ideo ratio ex falsis procedit.

Ad secundum dicendum, quod sicut inter homines. *S. Th. Opera omnia. V. 7.*

nes non restituitur amicitia post offensam nisi per aliquem de offensa dolorem; ita nec caritas post peccatum, nisi per poenitentiam.

Ad tertium dicendum, quod in aversione a Deo semper est conversio ad bonum commutabile; et illa quamvis non habeat delectationem sensibilem, semper tamen habet quandam placentiam voluntatis; et similiter oportet quod conversio ad Deum adjungatur displicentia; et hic dolor poenitentia dicitur.

Ad quartum dicendum, quod motus fidei nunquam potest tantum intendi quod gratiae continetur, nisi poenitentia mediante.

Ad quintum dicendum, quod forte non est accipere ultimum instans vitae, sed est accipere primum instans mortis; alias inter primum instans vitae et primum instans mortis, cum sit aliud et aliud instans, esset medium tempus. Sed supposito quod sit ultimum instans vitae, tunc in illo eodem instanti et gratia infunditur, et motus poenitentiae homo habebit; et talis poenitentia sufficit ad salutem, ut dicit Augustinus (Gennadius) in lib. de ecclesiasticis Dogmatibus, cap. 80.

Expositio textus.

Post haec de poenitentia agendum est. Videtur quod de poenitentia ante confirmationem et eucharistiam debuerit tractari; quia prius est recedere a malo, quod pertinet ad poenitentiam, quam perfici in bono, quod pertinet ad illa duo sacramenta. — Et dicendum, quod confirmatio et eucharistia sunt de prima intentione sanctificationis; sed poenitentia est de secunda intentione; quia si homo nunquam a gratia baptismali eaderet, non indigeret poenitentia; indigeret tamen confirmatione, et eucharistia.

Est enim poenitentia interior, et est exterior. Secundum hoc etiam videtur quod baptismus sit virtus; quia etiam est baptismus interior, scilicet baptismus fluminis. — Et dicendum, quod interior baptismus non dicitur baptismus nisi metaphorice; sed interior poenitentia dicitur poenitentia vere. Et praeterea interior actus non est de necessitate baptismi, alias pueri non possent baptizari; sed interior actus est de necessitate poenitentiae.

Nihil prosunt lamenta, si replicantur peccata. Hoc intelligendum est de illis qui voluntate habituali replicant. Vel intelligendum, quod nihil prosint ad vitam consequendam; quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit; Matth. 24, 13. Baptismus tamen ratione characteris quem imprimit, aliquid valet, etiam si homo fictus accedat.

Poenae graviore se subiecit. Hoc intelligendum est de illis qui exterius per poenitentiam hypocrisim praecedunt; quia simulata aequitas est duplex iniquitas, ut Augustinus dicit (sup. Psalm. 63). Vel hoc dicitur, quia tollitur excusatio de ignorantia vel surreptione in eo quod peccatum advenit, de eo poenitens.

Vera poenitentia est cessare a peccato. Sciendum, quod cessare a peccato non dicit simplicem negationem peccati; quia qui intermittit actum peccati, non dicitur a peccato cessare; sed cessare a peccato proprie dicitur, cui peccatum displicet, et peccatum dimittere intendit; et haec est vera poenitentia.

Cum emendationis proposito. Sed contra, unius habitus unus est actus; hic autem ponuntur qua-

tur actus poenitentiae, scilicet propositum emendationis, plangere peccata praeterita, et odire, et iterum nolle ulterius committere. — Et dicendum, quod ista quatuor se consequuntur in poenitentia, et ideo quasi pro uno actu computantur; quia sicut amor delectationem parit in consideratione amati, ita odium peccati tristitiam de ipso parit, et tristitia ad destructionem ipsius movet; et ideo inter quatuor praedicta primum est odire peccata; secundum ea plangere, tertium ea destruere, quantum ad praeterita cum proposito emendationis, et quantum ad futurum pro hoc quod homo plangenda committere nolit, quod est quartum.

Semper puniens in se, habitu vel proposito, sed non semper actu; quia quandoque etiam motibus aliarum virtutum debet commoveri.

De poenitentia perfectorum, vel ad salutem sufficienti, intelligendum est quod supra dixit. Perfecto hic vocat qui in poenitentia sunt perfecti, eam usque ad finem vitae continuantes.

Si nos aliqua culpa mortalis invenerit quae non in crimine mortali vel in morum vitio consistat, haec culpa semper reparari potest. Sciendum, quod culpa mortalis est quae gratiam tollit, per quam est vita animae; et sic omnis culpa mortalis est contra gratiam; sed quaedam est contra rationem, ut perjurium; quaedam etiam contra naturam, ut sodomia; quaedam autem est crimen, quae est digna accusatione in iudicio; quaedam autem est blasphemia, quae est impositio alienius falsi in Deum, vel ei subtrahendo quod inest, vel attribuendo quod non inest.

Quod tamen in quibusdam Ecclesiis non servatur. Hoc intelligitur de poenitentia publica; sed solemniter, ut quidam dicunt, nunquam iteratur.

Nec minus tribuit quam ante tribuerat, largissima munera vitae et salutis, videlicet quantum in ipso est, dummodo aequaliter se homo ad gratiam habendam praeparat. Non tamen oportet quod semper in aequali caritate resurgat, ut in 5 lib., dist. 51, qu. 1, art. 4, quaestione 3, dictum est.

Etiamsi ad summum perveniat malorum. Hoc intelligendum est quantum ad actum, non quantum ad potentiam; quia aliquis est ita malus quod nullus alius est peior, non autem ita quod nullus alius possit esse peior.

Et tamen graviter postea deliquit. Sed contra: Moyses etiam numeravit (Numer. 4), nec tamen dicitur peccasse. — Et dicendum, quod Moyses numeravit ex praecepto Domini, sed David ut in populo gloriaretur. Ideo autem eo peccante populus percussus est propter ostendam habitudinem populi ad Principem, sicut Augustinus dicit in questionibus utriusque Testamenti (qu. 8 in Josue), de Acham. Ostenditur enim in ipsa poena Acham quantum sit bonum in populo ipsa unitas, ut non in seipsis singula, sed in toto partes aestimentur. Vel sicut Gregorius dicit (lib. 25 Moral., cap. 20 vel 14), super illud Job 34: Qui regnare facit hypocritam etc., pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, ut saepe propter demerita gregis (1), etiam vere boni delinquant; via pastoris; et David populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus de peccato suscepit. Vel dicendum, quod quia de populi elatione peccavit, ideo in populi occasione punitus fuit, sicut aliquis dominus in amissione possessionis. Nec tamen populus injuste passus est, quia hoc meruerat, Absalon sequendo.

(1) Al. per merita. Gregorii textus pro malo gregis.

DISTINCTIO XV.

Quod pluribus irretitus peccatis non potest poenitere de uno vere, nisi de omnibus poenitent.

Et sicut de praedictis auctoritatibus illorum error convincitur qui poenitentiam saepius agendam non putant, et per eam a lapsu peccantes frequenter surgere diffidentur; ita eisdem illorum opinio eliditur qui pluribus irretitus peccatis assertur de uno vere poenitere, quidemque veniam a Domino consequi posse sine alterius poenitentia: quod etiam auctoritatibus strenue conantur. Aut enim Propheta (Nanm 4, 9): « Non iudicabit Deus his in idipsum; » vel, ut alii (1) translulerunt; non consurgit duplex tribulatio. « Si ergo inquant illi) aliquis sacerdoti fuerit confessus unum de duobus vel pluribus peccatis, et de illo inunctam sibi poenitentiam a sacerdote satisfactione expleverit ceteris tacitis; non pro illo peccato amplius iudicandus est, de quo satisfecit ad arbitrium sacerdotis, qui vicem Christi in Ecclesia gerit. Ideoque si de eo iterum iudicetur, his in idipsum iudicat Deus, et consurgit duplex tribulatio. Sed de his tantum oportet illud intelligi qui praesentibus (2) suppliciis commutantur in bonum, et sic perseverant, super quos non consurgit duplex tribulatio. Qui vero inter flagella duriores et deteriores fiunt, ut Pharaon, praesentibus aeterna connectunt, ut temporale supplicium sit eis aeternae poenae initium. Unde Augustinus (3) (super cantic. Deuter. ut habetur de Poenitent., dist. 5, cap. « Ignis »); « Ignis succensus est, et ardebit usque ad inferni novissimas; » id est, vindicta hic incipit, et ardebit usque ad extremam

(1) Vulgata videlicet.

(2) Al. quod praecedentibus.

(3) Quod subiungitur ex Augustino non occurrit nisi in glossa ibi, et colligitur ex Gregorio, lib. 18 Moral., cap. 12, vel 15 (Ex edit. P. Nicolai).

« damnationem. » Hoc contra illos notandum est, qui dicunt illud, scilicet: Non iudicabit Deus his in idipsum, ad omnia pertinere flagella: quia quidam his flagellis emendantur; alii hic et in aeternum puniuntur. Quinque enim modis flagella contingunt: vel ut iustus per patientiam merita augeantur, ut Job; vel ad custodiam virtutum, ne superbia tenet, ut Paulo; vel ad corrigenda peccata, ut Mariae lepra; vel ad gloriam Dei, ut de caeco nato; vel ad iudicium poenae, ut Herodi, quatenus hic videtur, quid in inferno sequatur, secundum illud (Hebr. 17, 18): « Duplici contritione coartentur eos Domine. » Illa ergo auctoritas non cogit nos sentire omnia quae temporaliter puniuntur, non uterque a Deo puniendi. Nam etsi supra eundem locum Hieronymus dicit, Aegyptios et Israelitas a Deo temporaliter puniunt, ne in aeternum punirentur; non est tamen de omnibus generaliter intelligendum. Aut enim sic: « Si vobis videtur crudelis et a rigidus, quia genus humanum diligit, Sodomitas igne, Aegyptios mari, et Israelitas in eremo perdidit; scitote ideo temporaliter pro peccatis punisse, ne in aeternum puniret: quia non iudicabit Deus his in idipsum. Qui ergo puniti sunt, postea non puniuntur; alioquin mentitur Scriptura; quod nefas est dicere. »

Quae sit intelligentia praemissionorum.

Attende lector his verbis, et cave ne de omnibus generaliter intelligas, sed de his tantum qui inter ipsa flagella poenitentiam egerunt, credentes in Deum Hebraeorum; quam etsi brevem et momentaneam, tamen non respuit Deus. Quia autem qui per temporale flagellum non corriguntur, post aeternalliter puniuntur, ibidem ostendit, agens de fidei deprehensio in adulterio, qui decollatur; ubi ostendit levitia peccata brevi et temporali supplicio purgari, magna vero diuturnis aeternisque supplicis reservari, ita inquires: « Quae

« rat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decollatur, quid de eo postea fiet. Aut enim punietur; et falsum est quod dicitur: Non iudicabit Deus his in idipsum: aut non punietur; et optatum est adulteris ut hic brevi poena puniantur, ut frustrentur tibi cruciatibus aeternis. Ad quod respondemus, Deum ut omnium rerum, ita suppliciorum dicit; nec illi in peccatore excedente delinere poenae aut ferri potestatem; et magnum peccatum magnis diuturnisque tibi cruciatibus. Si quis vero punitus sit temporaliter, ut ille qui Israelitis maledixerat (1 Reg. 27, 56), et qui in sabbato ligna collegerat (Num. 13, 50), tales postea non puniuntur, quia culpa levis praesenti supplicio compensata sit: levis enim culpa levi supplicio compensatur. « His satis innot Hieronymus gravia peccata et hic puniri gravi supplicio, et in futuro punienda aeternaliter, de quibus poenitentia non agitur inter flagella; levia vero quae hic puniuntur, levi poena compensationem recipere: quod in bonis fieri non ambigimus, et in malis forte etiam fit illi. Satis jam apparet, quod illi de prophetia induxerunt, non facere pro eis qui dicunt, et qui crimen sibi reservat, de alio veniam praestari per poenitentiam. Alias quod auctoritates inducunt. Aut enim Gregorius (super Ezech., lib. 4, hom. 10): « Plii Dominus super unam civitatem, et super alteram non pluit; et eandem civitatem ex parte compluit, et ex parte aridam relinquit. Cum ille qui proximum odit, ab aliis vitis se corrigat, una eademque civitas ex parte compluit, et ex parte arida remanet: quia sunt quidam qui cum quaedam vitia reserent, in aliis graviter perdurant. » Item Ambrosius (in Psal. 118): « Prima consolatio est, quia non obliviscitur misereri Deus. Secunda per poenitentiam, ubi etsi fides desit, poena satisfacta, et relevat (1). » Ratione quoque utuntur dicentes: Si quis unum peccatum commiserit, altero tacito, et satisfactionem a sacerdote inunctam; expiaverit, pro utroque et poenitentiam conversus fuerit confessus, et Ecclesiae consuetudine, quae pro eodem peccato, ne reiteretur, nulli his poenitentiam imponit. Fuit ergo illi peccati condigna satisfactio: unde et peccatum deletum videtur.

Quomodo accipienda sunt praemissa.

His responderi potest sic. Illud Gregorii: « Plii Dominus » nus etc. non ad criminem veniam, sed ad operis peccati desertionem referendum est; ut ideo pars civilis dicitur complui, quia ab actu et delectatione peccati, cui ante serviebat, modo cessat; non quod eius veniam habeat. Vocaturque pluvia illa talis continentia quae ab opere peccati revocatur, quia ex fonte gratiae Dei id cordi insillatur, ut vel sic paulatim ad poenitentiam veniat, vel eo minus a Deo puniatur quod diuturniori delectatione et actu peccati majus sibi accumulasset tormentum. Si vero ad indulgentiam reatus pluvia referatur, evangelicae sententiae contraire videbitur. Si enim propter misericordiam (2), quia quis proximo suo non miseretur, etiam quae dimissa suat, replicatur ad poenam, multo magis quae nondum sunt dimissa, propter odium fraternum ad poenam reservari probantur. Et si ille qui arbitrio suae voluntatis constitutus est, non potest inchoare novam vitam, ut ait Augustinus, nisi poeniteat eum veteris vitae, quomodo ad novitatem indulgentiae pervenit qui odii vastitatem non deposuit? Illud etiam quod Ambrosius ait: Etsi fides desit, poena satisfacta est subest. Nam cum omnia delicta nemo intelligat, est aliquando in homine peccatum cuius non habet conscientiam. Unde Apostolus (1 Corinth., 4, 4): « Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc iustificatus sum. » Cum ergo quis flagellatur pro peccato cuius non est conscius, si patienter fert poenam, et humiliter amplectitur, cogitans se forte peccatum habere quod non intelligit, et pro eo puniri a Deo poena illa; satisfacta, et relevat gravatum. Ad hoc autem quod obijciat de satisfactione illa: si satisfactio non fuit, iterum imponenda est; si vero iterum imponenda non est, satisfactio fuit; et si satisfactio fuit, veniam impetravit; responderi potest, satisfactionem ideo non fuisse, quia ille dignus fructus poenitentiae non fecit: « Est enim satisfactio poenitentiae ut ait Augustinus (Gemadius de eccles. Dogm., cap. 64), peccatorum causas excidere, » nec suggestionibus earum auditum indulgere. » Item (3):

(1) Al. revelat.

(2) Ita exempla omnia. Legendam videtur immisericordiam, duritiam cordis, quidam similes.

(3) In Eucheriano, cap. 75 (Ex edit. P. Nicolai).

« Sane qui scelerate vivunt, nec curant talem vitam mores quae corrigere, et inter ipsa facinora sua eleemosyna frequentare non cessant, frustra ideo sibi blandiuntur, quia Dominus ait (Luc. 11, 41). Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Hoc enim quam late pateat, non intelligunt. . . (1). Multa enim sunt genera eleemosynarum, quae cum facinus, adiuvantur. Non solum qui dat esurienti cibum, sitienti potum, et huiusmodi, sed etiam qui dat veniam petenti eleemosynam dat, et qui emendat verberare in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, vel orat ut ei peccatum dimittatur, eleemosynam dat, quia misericordiam praestat. Multa enim bona voluntati. Sed ea quando eorum consultor utilitati, non voluntati. Sed ea major est quae ex corde dimittimus quod in nos (2) quisque peccavit. Minus enim magnum est erga eum esse hevoluntum qui tibi nihil mali fecit: illud multo graviorum, ut tuum etiam inimicum diligas, et ei qui tibi malum vult, et si potest, facit, tu semper bonum velis, faciasque quod possis. Quod ergo Dominus ait: Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis: ita ne intellecturi sumus ut non credentibus in Christum munda sint omnia, si eleemosynas istas dederint? Qui vult ordinare eleemosynam dare, a se debet primum incipere, et eam primum sibi dare. Est enim eleemosyna opus misericordiae, verissimeque dictum est (Eccles. 30, 24): Miserere animae tuae placens Deo. . . (3). Non ergo se fallant qui per eleemosynas largissimum fructum suorum, vel pecuniae impunitatem se emere aestimant, in peccatis permanentes, quae ita diligit ut in eis optent versari. Qui vero diligit iniquitatem, odit animam suam (Psal. 10, 6), et qui odit animam suam, non est misericors ei (4), sed crudelis. Diligendo quippe eam secundum saeculum, odit eam secundum Deum. Si ergo vult et dare eleemosynam suam, per quam fit munda, odiat eam secundum saeculum, et diligit eam secundum Deum. Haec eleemosyna quam sibi hono primitus debet, mandantur interiora. Ad quod hortans Christus ait (Math. 15, 26): « Mandate quae intus sunt. Immundis enim nihil est mundum; sed polita sunt eorum mens et conscientia, ut ait Apostolus (ad Tit. 1, 15). Immundi vero sunt omnes quos non mundat fides, quae creditur in Christum, de qua scriptum est (Act. 15, 9): Mundans fide corda eorum. Sed ne istas eleemosynas, quae fiunt de fructibus terrae, respere Christus videretur, Haec, inquit (Math. 23, 25), oportuit facere, scilicet iudicium et caritatem Dei; et illa non omittite, id est eleemosynas fructum terrenorum. » Ex his datur intelligi quod in peccato mortali permanentes, etsi eleemosynas largas faciant, non tamen per eas satisfaciunt: quia inordinata agunt, dum a se non incipiunt. Nec proprie dicitur eleemosyna tale opus, dum sibi ipsis crudeliter existunt non placentes Deo. Non ergo dicenda est illa peccati satisfactio quam quis agit pro uno peccato, dum perdurat in altero; quia nihil prodest jejunare et orare, et alia bona agere, nisi mens revocetur a peccato; et si aliquando conversus tacitum peccatum sacerdoti fuerit confessus, de utroque imponenda est ei satisfactio: quia de primo condigne non satisfecit.

Secundum quosdam fuit satisfactio.

Quibusdam tamen videtur fuisse satisfactio, sed infructuosa, dum in peccato altero persistit; percipitur tamen fructus ejus, incipiente proficere, cum peccati alterius poenitentia: tunc enim utrumque dimittitur peccatum, et satisfactio praecedens vivificatur, quae fuerat mortua; sicut baptismus illi qui fide accepit, tunc primitus valet cum fide a mente recedit pro poenitentia. Et in huius opinionis munimentum auctoritates inducunt. Aut enim Augustinus (5) (de vera et falsa poenitentia, cap. 14): « Pium est credere, et nostra fides desit, ut cum gratia Christi in hominem destruxerit mala, priora etiam remaneret bona; et cum destruxerit quod suum non invenit, diligit bonum quod in peccato plantavit. » Item Hieronymus (super illud Aegaei 1: « Seminastis multum »): « Si quando videris inter multa peccata quonquam facere aliqua justa opera; non est tamen injustus Deus ut propter multa mala obliviscatur paucorum bonorum; sed faciet ea metere, et in horrea congregare, quae bona in terra semnavit. » Sed haec dicta intelligi-

(1) Et jam ante cap. 75. Quia et aliter sequentia in ipso textu Augustini disposita sunt, et prioribus posteriora praemittuntur (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Al. in nobis.

(3) Et cap. 77 (Ex edit. P. Nicolai).

(4) Nicolai in eam.

(5) Alterius auctoritas est sine additamento isto: Et nostra fides exposita, Ex edit. P. Nicolai.